

Aldona Ruseckaitė

NEŽINOMAS MAIRONIS: NEPASKELBTI, NETYRINĖTI TEKSTAI

Palanga, Lietuvos ir užsienio mokyklų lituanistų konferencija, 2012 09 28

Pirmiausia noriu informuoti, kad pagrindinio Maironio žanro – neskelbtos poezijos nėra išlikę. Tačiau galėtų būti įdomi tema, kaip pakito eilėraščiai nuo 1895 m. pirmojo „Pavasario balsų“ leidimo iki 1927 metų „Raštų“. Rastūsi netikėtų dalykų, kiek daug kai kurie eilėraščiai yra taisyti. Maironis mėgo savo kūrybą braukti, taisyti pačiose knygose. Į knygą įklijuodavo ir naujų eilėraščių tekstus, parengdavo kito leidimo maketą. Ypač puikus tokio darbo pavyzdys, saugomas Maironio lietuvių literatūros muziejuje, yra 1913 metų „Pavasario balsų“ leidimas. Į šią knygą suklijuoti nauji eilėraščiai, išbraukti ir taisyti jau išspausdinti – taip paruoštas 1920 metų „Pavasario balsų“ leidimas.

KŪRYBINIAI RANKRAŠČIAI. Juos paminėti norėčiau du, iš jų tikrai sušmėžuoja dar nežinomas Maironis.

Muziejuje yra neskelbtas paslaptingas grožinės literatūros tekstas – galėtum manyti, jog tai Maironio dienoraštinės mintys ar kokio kūrinio apmatai, ar pasąmonės srautas vienišystės valandą. Rašinys be galo poetiškas. Reikia prisipažinti, jog net mes, muziejininkai, į jį neatkreipėme dėmesio, tik kai jau pradėjome dėti iš naujo kiekvieną Maironio archyvo popierėlį, tuomet ir nustebome. Kodėl jis buvo pasislėpęs? Todėl, jog į išplėšyto juodo sąsiuvinio kolenkorinių viršelių vidų buvo sudėta vadinamoji mūsų pagalbinių medžiaga – visokie Maironio paskubiniai užrašėliai: bičiulių telefono numeriai, kažkokie pinigų paskaičiavimai, statybų ir cemento reikalai, o svarbiausia lapeliai su sodininkystės žiniomis – tiksliau receptai poeto ranka, kaip apsaugoti nuo kenkėjų rožes, slyvas, kriaušes...

Tekstas, kurį pavadiname „Saulėtas vainikas“, parašytas smulkiu šriftu ant buvusio storo sąsiuvinio viršelių vidinės pusės. Tą reikštų du dalykai: arba poetui užėjo rašymo polėkis, bet jis neturėjo kito popieriaus, arba jis elgėsi kaip taupus žmogus, sunaudojantis kiekvieną skiautėlę, ką rodo ir kiti rankraščiai. Pagal rankraščio smulkumą, jo išraitimą, galėtų būti kokie 1915 – 1923 metai, vėliau Poeto rankraštis keitėsi, stambėjo, paskubomis rašytas buvo sunkiai įskaitomas. Kuo ypatingas ir įdomus šis rankraštis? Labai poetiškas, lyriškas, tarytum iš atskirų sakinių, teiginių, kai kurių tik užuomina, du žodžiai... Prasideda mažąja raide *suplevėsavo vaivorykštės vėliava*, tarytum prieš tai dar buvo teksto, tikriausiai ir buvo. Šį tekstą spalio mėnesį išleidžiamame atskiru leidiniu Maironio jubiliejaus proga. Šį kartą pateikiu iš jo keletą citatų.

ANT JO GALVOS PLAZDENO ANGELŲ SPARNAI; IŠ PADANGĖS LAIMINO AMŽINOJI
RANKA; SUAIDĖJO IŠGANYSMO GANDAS.

AUDRA IR BANGŲ SŪKURIAI VARYS MŪSŲ TROŠKIMO LAIVĄ.

MŪSŲ ŽEMĖS SVAJONĖS TAI UŽMIRŠTOSIOS TĖVYNĖS ATSPINDŽIAI.

MANE SLEGIA MANO PATIES SUPILTAS KALNAS.

KILTI SU SAULE Į DANGAUS AUKŠTYBES, PALIETUS ŽEMĖS ŠIRDĮ SVAJONIŲ DAINA.

RANKA NE ŠIRDIS – SUGIS.

GAMTA TAI KNYGA, KURIOJ VISKĄ ATRASI.

NEPASIEKTOS LAIMĖS ILGESYS.

Kitas neskelbtos kūrybos dalykas yra pradėta rašyti drama „Barbora Radvilaitė“ arba kitur pavadinta „Barbora Karalienė“. Kaip žinome, per paskutinįjį gyvenimo dešimtmetį Maironis parašė tris dramas – trilogiją, skirtą Vytautui Didžiajam Karaliui, kurios buvo triukšmingai pastatytos teatre, bet, deja, sulaukusios daugiau kritikos nei pripažinimo ir pagyrų. Beveik paskutiniaisiais gyvenimo metais – 1930 – poetas dar užsimojo parašyti dramą apie Barborą Radvilaitę. Šiandieną galime tik svarstyti, kodėl būtent apie šią asmenybę? Į tą patį sąsiuvinį, kuriame buvo rašyta paskutinioji drama „Vytautas Didysis Karalius“, Maironis ima rašyti ir šią dramą. Pagal tiek, kiek yra jos išlikę – negausūs apmatai: provizorinis veikėjų sąrašas ir trumpos charakteristikos bei vieno dialogo fragmentas, profesorė Vanda Zaborskaitė teigė, jog drama greičiausiai būtų turėjusi iliustratyvų pobūdį.

Tačiau Maironis buvo įdėjęs nemažai darbo. Jau ištyrinėjęs ir aprašęs į užrašus istorinę situaciją apie šešioliktojo amžiaus įvykius ir žmones, išrikiavęs vienuolika istorinių veikėjų – vyrų ir moterų. Sukūręs kai kurių charakteristikas. Štai kaip įvertino jaunąją karalienę:

„Barbora Radvilaitė, 18 metų ištekėjusi už seno, bet labai turtingo Stanislovo Goštauto, Trakų vaivados, kuris neužilgo mirė, palikęs viską jaunai našlei. Buvo labai graži, nepaprastai jautrios geros širdies ir aukštesnių pažiūrų. Iš pradžių vengė karalaičio, bet dažni pasimatymai ir motinos patarimai, redex-vous sode ant Vilijos krantų paveikia ir susimyli...“

Įdomu, kaip Maironis apibūdina jos motiną:

„Radvilienė, Jurgio Radvilos žmona, našlė dar nesena, linksmo būdo, gyveno Vilniuje, puikiuose rūmuose ant Neries kranto ties Augusto rūmais, sodas skyrė, ištaigingai ir plačiai gyveno, mėgo puotas ir flirtą. Stengė Augustą pirmajai žmonai mirus paguosti ir pati pasidžiaugti...“

Tačiau pačios dramos teparašė tik monologą tarp motinos Radvilienės ir dukters Barbaros. Vienintelio monologo keli variantai. Tik du puslapiai – juodraštis, dar juodraštis, tuomet perrašytas švarraštis.

RADVILIENĖ MOTINA, JURGIO ŽMONA:

„Mes prieš tave labai kalti, dukrele,
Dėl Radvilų puikybės paaukoję tavo laimę...
Rods Goštautų mes paveldėjom turtus,
Pakels be abejo tat Radvilų ir reikšmę ateity,
Užims gal Radvilai istorijoj jų vietą!..“

Bet jaunai širdžiai to, žinau, dar neužtenka...“

BARBORA:

„Gal kitados širdis ko ir svajėjo,
Gal ko ilgėjosi; nors ko, pati aš nežinau.
Bet jau dabar nieks jos nebeįdomina, netraukia.
Norėčiau net iš Vilniaus išvažiuot į dvarą
Ir nuo pasaulio net visai užsirakinti...“

MOTINA:

„O ne! To nesakyk! Savęs dar nepažįsti,
Esi jauna, graži: gražiausia Radvilų gėlelė!
Dar tavo ateitis, manau, nebaigta,
Tik gal per daug ilgai tikrai vienuolių
Gyvenimą gyvenom našlės,
Palaidojusios savo vyrus
Ir nuo pasaulio užsidarusios...“

Tiek paskutiniosios Maironio dramos ir teišliko. Mažutė pradžia ir didelė svajonė! Ėjo paskutiniai gyvenimo metai – mirtis šypsojosi iš rašytojo užmojų ir tiesė jam baltas drobules kelionei pas Viešpatį...

Prisiminsiu dar vieną dokumentą, kurio originalas yra saugomas muziejuje. Šis dokumentas skelbtas tik vieną kartą – smulkiu šriftu išspausdintas V.Zaborskaitės monografijoje „Maironis“ (1968), o iš tikrųjų reikalautų gilesnio tyrinėjimo. Tai tekstas netvarkingai pieštuku įrašytas į dramos „Vytautas Karalius“ rankraščio sąsiuvinį. Juodraštis. J.Tumas – Vaižgantas, pirmasis Maironio biografas, šį dokumentą pavadino Eksplikacija, kurią būtų galima prilyginti slapto dienoraščio puslapiams, tačiau norint, jog jį vis tik kažkada kažkas surastų, perskaitytų, svarstytų... Ėjo jau irgi paskutiniai gyvenimo metai, nuoskaudų Poetas turėjo daug, bet didžiausia jų buvo dėl nepasiekto Vyskupo titulo. Cituoju keletą fragmentų iš šio juodraščio: „Mano kandidatūra į vyskupus keletą kartų ir paskui, visai be mano žinios ir sutikimo, buvo keliama, jau Nepriklausomai Lietuvai susitvėrus. (...) Prie mano jautrumo ir netvirtų nervų, kai mažiausias nemalonumas ar susikrimitimas neduoda man naktimis užmigti ir stačiai ėda mane, aš būčiau nelaimingiausias vyskupas ganytojas. Vyskupiška mitra seniai būtų mane į kapus nuvarius. Bet iš antros pusės – aš

negalėjau nejausti pažeminimo, kai Roma nuo manęs kratos, kaip nuo kokio prasikaltėlio... Dievuliau mano, aš visą amžių ištikimai tarnavau bažnyčiai, sąžiningai ėjau savo pareigas, kaip Lietuvos patriotas netarnavau rusų valdžiai... Materialiniu žvilgsniu tegul palygina žmonės, kokią aš paėmiau seminariją ir kokią paliksiu. Rektoriavau sunkiausiais karo ir visokių reformų laikais. Karo metu, kuomet dauguma aukštosios dvasininkijos bėgo į Rusiją, aš pasilikau savo krašte. (...) Taigi klausiau savęs ne kartą, už ką mane Roma laiko prasikaltėliu, įrašius į savo juodąją knygą. Mačiau juodą nedėkingumą už mano darbus, graužiaus...“ Pats Maironis niekam viešai šios Eksplikacijos neatidavė, nepublikavo. Į ką reiktų atkreipti dėmesį? Poetas bandė apsiginti, jis rašė jauniems autoriams – B.Sruogai, A.Venclovai ir kitiems atsakymus į spaudą, kai būdavo apie jo kūrybą nepalankios recenzijos. Reikia suprasti, kad Maironio nebuvo kam apginti. Ir šiuo atveju jis tarytum išdejuoja savo nuoskaudą, nelaukdamas nei paguodos, nei supratimo. Ir jeigu apibūdindami Maironio asmenybę, teigiame, jog jis buvo ramus, orus, šaltas, išdidus, net rūstokas, tai iš šio juodraštinio dokumento darome išvadas, jog poetas viduje kunkuliavo, nerimo, skaudinosi, dėl visko kentėjo ir pergyveno, buvo be galo jautrus žmogus.

Noriu pastebėti dar vieną dalyką, jog Maironis kurį laiką buvo knygų cenzoriumi. Štai 1913 metais kunigas, vertėjas, rašytojas J.Gerutis (tikroji pavardė – Jonas Balvočius) parengė grožinį dramos veikalą „Mažutėlių duona“ bibrine švietėjiška tema. Tačiau be cenzoriaus atsiliepimo ir vertinimo Šv.Kazimiero draugija išleisti negalėjo. Vyskupas nukreipė knygą Maironiui, šis skaitė labai atidžiai, braukė, kai kur netgi papildė, pataisė, parašė paraštėse pastabų, kaip pavyzdžiui: „Kas yra liežuvininkas? Liežuvininkas – tai toks žmogus, kursai su tuo tikslu leidžia melagystes ir apkalbas, kad draugų tarpe pasėtų nesutikimą, neapykantą.“ Tačiau prirašęs pastabų paraštėse, apie pačią knygą oficialiai parašė tokį atsileipimą, kurį perdavė knygos leidėjams.

„Knygą, pavadinimu „Mažutėlių Duona“ perskaičiau. Knygelė parašyta populiaria liaudies kalba. Vis dėlto ji nepateikia rūpestingo ir aiškaus katalikiškų tiesų paaiškinimo. Apibrėžimai kartais pateikiami miglotai. Nėra iki galo skiriama, kur pakanka patarimo, o kur tikintieji privalo paklusti nuostatoms, idant neužsitrauktų nuodėmės. Be to pateikdamas Išganytojo žodžius, autorius visiškai nesirūpina juos sutikrinti su Šventraščiu. Manau, kad šis darbas negali būti išleistas, jei prieš tai nebus pataisoma bent tai, ką pažymėjau geltonai. Cenzorius prelatas J.Maculevičius“. Po tokio Maironio „nuosprendžio“ ši knyga, rodos, ir nebuvo išleista, o ir po poros metų kunigas J.Gerutis mirė. Nepamirškime, jog Maironis ilgus metus buvo dogmatinės teologijos profesorius, vienas geriausių šios srities žinovų visoje carinėje Rusijos imperijoje.

Kaip minėta, Maironio archyve išlikę ne tik rankraščiai, bet visokiausi keisti užrašėliai, kad ir augalų gydymo receptai, kaip pavyzdžiui: „Agrastams ar rožėms apipurkšti gerai yra paimti

prasto arseniko 4 gramus ant 10 litrų ir gerai išmaišyti. Apipurkšti ne per daug, nereikia, kad nuo šakų net varvėtų. Apipurkšti bent tris kartus: sprogstant, žydint ir pradedant užmegzti...“ Tokių receptų yra užsirašyta keletas, tai rodo, jog Maironis mėgo sodininkauti, šį sugebėjimą buvo paveldėjęs iš savo tėvo Aleksandro Mačiulio. Poetas mokėjo sodinti, prižiūrėti, skiepyti, rinkosi savo sodui įvairiausias obelių veisles, augino daug vaismedžių, vaiskrūmių, gėlių. Išvažiavęs į užsienį, parveždavo seserims augalų sėklų. Pagelbėdavo sodininkavimo klausimais ir savo bičiuliams kunigams, gyvenantiems kaimo parapijose, jų kviečiamas važiuodavo skiepyti ir sodinti. Šis pomėgis padėdavo Maironiui pailsėti, atsipalaiduoti.

Yra Maironio lietuvių literatūros muziejuje ir kitokio pobūdžio neskelbtų rankraščių. Tai daugiausia teologiniai tekstai: paskaitos, pamokslai, kalbos per įvairius šventinimus, kalbos seminarijos auklėtiniams. Visuose juose galima justti Maironio žodžio rimtį, gylį, pagarbą taikojamam objektui ar momentui.

Dar iš profesoriavimo Peterburge laikų išlikęs pluoštas paskaitų lotynų kalba (1895/96 m.m., 1896/97 m.m., 1898/99 m.m.), iš to laikotarpio yra taip pat pranešimų, paskaitų, pamokslų lenkų kalba. Yra ir pamokslų, sakytų lenkų kalba 1910 m., 1911 m., 1921 m. Kauno katedroje bazilikoje. Tačiau vėlesniųjų metų pamokslai jau yra daugiausia lietuvių kalba. Jie, matyt, taip pat sakyti Kauno katedroje. Vienas gražiausių Maironio pamokslų yra apie Kryžiaus kelią, sakytas katedroje 1927 m. balandžio 3 d., šv. Velykų išvakarėse.

„Bet kryželiai ir vargų našta ne tik išganymui ir amžinam gyvenimui, bet ir šiam žemiškam gyvenimui naudingi ir daug pamoko: žmogus, daug vargo matęs, daug gyvenime prityręs, paskui moka geriau ir kitus užjausti, yra lipšnesnis, kaip nutekintas akmuo turi daugiau ištvėrmės, užsigrūdinęs sunkioje gyvenimo mokykloje. Atvirkščiai, žmogus, vargo nepažinęs, kaip dažniausiai jaunystėje esti, kitus niekina, savimi per daug pasitikėdamas, yra išdidus, šiurkštus, kurį mažiausias nepasisekimas išstumia iš lygsvaros į nusiminimą.“

Yra išlikę paskaitų rankraščiai lietuvių kalba „Apie nuodėmes ir ydas“ (1923). Maironis aiškina, kokios pagrindinės nuodėmių priežastys: savimeilė, tinginystė ir kt. „Savimeilė –tai hidra, kuri turi septynias galvas“, „tinginį ne vienas, bet septyni velniai gundina.“ Moralinės teologijos paskaitose kalbama apie žmogaus galutinį tikslą, apie laisvą žmogaus valią, laisvos valios kliūtį. Paskaitų rankraščiai išmarginti skubia, kai kur net sunkiai įskaitoma rašysena, su ilgomis lotyniškėmis citatomis.

Nemažai išlikę įvairių Maironio kalbų, pasakytų bendraujant su seminarijos auklėtiniais. Gražiausius ir prasmingiausius žodžius rektorius pasakydavo per klierikų rekolekcijas, jis pirmasis tardavo įžanginį žodį, stengdamasis nuteikti seminaristus susimąstymui, išpažinčiai, ramybei. Šių vadinamųjų Maironio Konferencijų išlikę yra gana daug. 1917 m. rugsėjo 4 d. Maironio

pranešimas – konferencija pavadinta „Mokslo reikalingumas ir jame lavinimas“, čia ypatingai iškeliamas mokslo vertė: „Mokslas – tai didžiausias turtas: markės ir rublio vertė krinta, bet mokslo auga. (...) Mokslas – tai didžiausia galybė, kuri valdo pasaulį ne tik materijali, bet ir dvasioms duoda pakraipą, mokslas vadovauja minioms, kurios yra lyg medžiaga.“

Trumpesnės, tačiau irgi savotiškai įdomios yra rektoriaus kalbos, pasakytos išleidžiant seminaristus šv. Kalėdų ar vasaros atostogų, sutinkant po atostogų ar baigiant mokslo metus. Išleisdamas atostogauti būdavo tėviškai griežtas, negailis įvairių pamokymų ir perspėjimų, smulkmeniškai konkretus. Štai prieš 1920 ir 1921 metų šv. Kalėdų atostogas Maironis primena, kaip elgtis su tėvais: „Valančius, būdamas vyskupu, motinai ranką bučiavo“, taip pat pamoko, kaip laikytis svečiuose ir pobūviuose, kaip elgtis su „ypatomis kitos lyties“. Ir pagrasina, kad, jei sužinosi, kas gėrė degtinę, tuoj iš seminarijos pašalinsi.

Dar viena rūšis mažai skelbtų Maironio rankraščių yra tų kalbų, kurias jis sakydavo šventindamas, palaimindamas naujus paminklus, pastatus, bažnyčias, muziejus, banką, uostą. Kadangi Maironis nebuvo geras oratorius ir pats tą žinojo, tad kiekvieną kalbą kruopščiai užsirašydavo, atsakingai pasiruošdavo, todėl išliko rankraščių. Štai 1925 m. kovo 12 dieną šventindamas Lietuvos banką Kaune, pasakė žodžius, kurie ir dabar yra aktualūs. „...pinigas valstybės gyvenime, tai priminsiu visiems žinomą aksiomata, kad tai valstybės gyvenimo nervas. Be sveikų nervų nėra žmogui gyvenimo. Valstybė irgi negali be to sveiko nervo gyventi.“

Reikia pripažinti, jog netyrinėtų ir nepublikuotų Maironio tekstų vis dar yra ir jie laukia kruopštaus tyrinėtojų ir leidėjų darbo.